

УДК 159.923:140.8

ТИТОВ Іван Геннадійович

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ СВІТОГЛЯДУ ОСОБИСТОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

У статті обговорюється проблема психологічних передумов становлення світогляду в юнацькому віці. Розглядаються когнітивні, соціально-комунікативні та особистісні чинники, котрі визначають світоглядне самовизначення осіб цього віку. Особлива увага приділена сферам життя, відносно яких таке самовизначення здійснюється.

Ключові слова: юнацький вік, світогляд, когнітивні, соціально-комунікативні та особистісні передумови світоглядного самовизначення юнака, сфери життєдіяльності юнака.

Постановка проблеми. Проблема світоглядного самовизначення особистості є однією з ключових у психології ранньої та зрілої юності, адже саме на цей віковий період припадає активний пошук молоддю людиною цілей та сенсів власного існування, визначення свого місця у світі, переосмислення стратегічних напрямків власної життєдіяльності, позиціювання себе в системі навчальних, трудових, соціальних та ін. відносин, вирішення завдань власного майбутнього та вибудовування на цій основі подальшого життєвого шляху. При цьому, важливим у теоретичному та прикладному аспектах є виокремлення та систематизація тих психологічних передумов світоглядного самовизначення юнака, котрі змістовно визначають перебіг цього складного динамічного процесу. Цим зумовлюється *актуальність* пропонованої роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій вказує на те, що у віковій психології склалися певні передумови для поглиблення наукових уявлень про онтогенетичні фактори, що сприяють світоглядному самовизначенню особистості в юнацькому віці.

© І.Г. Тітов, 2018

orcid.org/0000-0002-5529-1568

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1169725>

Передусім, йдеться про дослідження особливостей соціалізації юнаків, змістової трансформації їхньої провідної діяльності та пов'язаних із цим якісних змін у їхньому психічному та особистісному розвитку (І.Д. Бех, М.Й. Боришевський, С.Д. Максименко, В.С. Мухіна, Е.О. Помиткін, В.В. Рибалка, М.В. Савчин, Т.М. Титаренко та ін.). Представлені в цих роботах напрацювання, що стосуються соціальних орієнтацій особистості юнака, особливостей її когнітивної та мотиваційно-ціннісної сфер, самосвідомості та духовно-моральних ставлень, дозволяють у найзагальнішому вигляді встановити ті психологічні чинники, котрі уможливають її світоглядне самовизначення. Відповідно **мета** даного дослідження полягала у розкритті онтогенетичних передумов становлення та «кристалізації» світогляду в юнацькому віці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно сучасної періодизації психічного розвитку людини хронологічні рамки юнацького віку позначені між 15-18 (рання юність) та 20-25 роками (пізня юність та перехід до дорослості) [2; 3; 8; 17]. Цей вік є завершальним етапом первинної соціалізації молоді людини, періодом її свідомого самовизначення, набуття психічної (емоційної, інтелектуальної) зрілості, формування моральної свідомості та самосвідомості. Його успішність, з точки зору особистісного та психічного розвитку, значною мірою залежить від здатності юнака вирішувати основні психологічні завдання власного розвитку, що пов'язані з орієнтуванням та визначенням свого місця у дорослому світі, прийняттям і реалізацією нових соціальних та гендерних ролей, пошуком сенсу в обраній, освоєній та виконуваній професійної діяльності, формуванням готовності до шлюбно-сімейних відносин, подальшим вдосконаленням внутрішньої системи ціннісних регуляторів поведінки тощо [7, с.148-149]. Сама можливість постановки та вирішення юнаком таких завдань зумовлюється його «входженням» до нового провідного типу діяльності (учіннево-професійної діяльності) та нових сфер і форм спілкування.

Характеризуючи в цілому учіннево-професійну діяльність юнака, слід зазначити наступне. Попри те, що в багатьох випадках юнак продовжує залишатись школярем, учіннева діяльність в старших класах набуває нової спрямованості та

нового змісту, орієнтується на майбутнє. «Йдеться про вибірконе ставлення до деяких навчальних предметів, які пов'язані з планованою професійною діяльністю та є необхідними для вступу до вишу..., про відвідування підготовчих курсів, про включення до реальної трудової діяльності в пробній формі... В інших випадках юнаки та дівчати ще більше наближаються до виробничої сфери: продовжують навчання в ПТУ, технікумах, коледжах, технічних ліцеях або розпочинають власне трудове життя, поєднуючи працю з навчанням» [17, с.267]. При цьому провідними мотивами учіння стають мотиви, пов'язані із самовизначенням (особистісним і професійним) та підготовкою до самостійного життя, з подальшою освітою та самоосвітою. В юнаків та дівчат з'являється інтерес до способів пізнання та учіння, до змісту отримуваних знань, до самостійного пошуку та розв'язання навчально-практичних проблем. Їхні пізнавальні інтереси набувають широкого, стійкого та дієвого характеру, стають вибірковими, яскраво вираженими та індивідуалізованими, істотно зміцнюється їхній зв'язок з життєвими планами та професійними намірами. В поєднанні зі значним ускладненням структури і змісту навчального матеріалу, збільшенням його обсягу, накопиченням особистісно значущих знань це зумовлює якісні зміни в *інтелектуальній сфері* юнака: вдосконалюються складні інтелектуальні операції аналізу та синтезу, теоретичного узагальнення та абстрагування, аргументації та доведення; з'являється формально-логічне (гіпотетико-дедуктивне) мислення; широко застосовуються раціональні прийоми довільного запам'ятовування; формуються метакогнітивні вміння (інтелектуальна рефлексія, контроль, саморегуляція); швидко розвиваються творчі та спеціальні здібності; виробляється індивідуальний стиль розумової діяльності [2; 8; 17]. Виражена критичність мислення, поява стійкої тенденції до узагальненого розуміння світу, до цілісної та абсолютної оцінки певних явищ дійсності призводить до появи в молодих людей особливого «філософського умонастрою», що виявляється у підвищеному інтересі до найважливіших проблем буття, схильності до теоретизування, формулювання «глобальних» гіпотетичних припущень та узагальнень, пошуку смислу життя. Цьому сприяє також і те, що отримані раніше фрагментарні

уявлення складаються тепер в цілісну картину світу, зміст якої, додамо, має бути обов'язково осмислений юнаком з позицій наявних у нього світоглядних переконань та ідеалів. Таким чином, можна говорити про те, що в юнацькому віці завдяки збільшенню обсягу знань, розширенню розумового кругозору, появі теоретичних інтересів та потреби звести все розмаїття конкретних фактів до небагатьох загальних формул і регуляторних принципів виникають *когнітивні передумови становлення світогляду*.

Протягом юнацького віку відбувається змістова перебудова взаємовідносин з оточуючими – дорослими та однолітками. За В.І. Слободчиковим та Г.А. Цукерман, реальним партнером по спів-буттєвій спільності, з яким ототожнюється молода людина, стає суспільний дорослий, втілений у системі соціальних ролей та частково персоніфікований у таких культурних позиціях, як Учитель, Майстер, Наставник. Дорослий є цінним насамперед своєю реальною (а не ідеальною – як у підлітка) дорослістю, котра змістовно розкривається, виявляє себе через правила, поняття, принципи, способи організації діяльності в усіх сферах соціально-культурного буття – у виробництві, науці, мистецтві, релігії, моралі, праві тощо. Саме через прилучення до діяльнісних форм дорослості «людина вперше усвідомлює себе потенційним автором власної біографії, приймає персональну відповідальність за своє майбутнє, уточнює межі самототожності всередині спільного буття з іншими людьми» [10, с.43]. Серед тем, на основі яких уможлиблюється побудова такої інтерпсихічної спільності з дорослими, на перший план виходять проблеми пошуку сенсу життя, навчальні справи, стосунки з оточуючими – все те, що пов'язане із самовизначенням та самореалізацією у суб'єктивно значущих сферах життєдіяльності. Проте спілкування з дорослими на ці теми, на думку самих юнаків та дівчат, можливе лише на засадах діалогічності, рівноправності, довірливості та взаємоповаги.

Не втрачає значущості для юнака й спілкування з однолітками, котре характеризується значним розширенням кола контактів, ускладненням їхньої проксемічної організації, поглибленням й індивідуалізацією стосунків та супроводжується виникненням стійкої, диференційованої,

інтимної емоційної прив'язаності до значущого іншого – дружби і кохання. Відбуваючись, як правило, у різного роду референтних молодіжних групах, міжособистісне спілкування в цьому віці реалізує низку важливих психологічних функцій, зокрема: 1) виступає як важливий канал передачі специфічної інформації, котру не можна отримати від дорослих; 2) забезпечує усвідомлення групової приналежності, ідентифікацію юнака з групою, засвоєння соціальних ролей та набуття певних статусів, задоволення потреби в афіліації; 3) сприяє виробленню та відпрацюванню комунікативних навичок, умінь встановлювати та підтримувати продуктивні контакти на емоційному й раціональному рівнях міжособистісної взаємодії; 4) полегшує відособлення від впливу дорослих, емансипацію від їхньої надмірної опіки та контролю; 5) задовольняє потребу молоді людини у рефлексії свого унікального внутрішнього світу задля збереження власної індивідуальності та реалізації прагнення бути зрозумілим, визнаним, потрібним, авторитетним [2]. Водночас поряд з інтенсифікацією процесів спілкування з дорослими та однолітками зростає потреба юнака у так званому комунікативному усамітненні – спілкуванні з деяким ідеальним партнером, уявним співрозмовником або власним Я, що відбувається у формі внутрішнього діалогу, щоденниковій формі тощо [17]. При цьому змістові та ціннісно-сміслові домінанти як міжособистісного спілкування, так і усамітненої рефлексивної аутокомунікації стосуються одних і тих самих, світоглядних за своєю сутністю, проблем: пошуку відповідей на екзистенційні питання людського буття-у-світі, розкриття для себе загальних аксіологічних, морально-етичних та ін. засад і закономірностей власної життєдіяльності, вироблення свідомого «узагальненого, підсумкового ставлення до життя» (С.Л. Рубінштейн). Саме у площині обговорення цих проблем і створюються *соціально-комунікативні передумови світоглядного самовизначення* осіб юнацького віку.

Не менш істотним для становлення світогляду є новий рівень розвитку *самосвідомості юнака, його самооцінки та образу Я*. Багатьма авторами відмічається, що притаманні цьому віковому періоду істотні зрушення в сфері самосвідомості пов'язані з відкриттям власного Я, свого внутрішнього світу в

його цілісності та унікальності, формуванням особистої ідентичності, почуттям індивідуальної самототожності, наступності, єдності. Зміна самоствавлення юнака, усвідомлення ним себе як неповторної особистості із власним ладом думок, почуттів та переживань, намагання підкреслити свою оригінальність, несхожість на інших поєднується зі зростанням інтересу до себе, з мотиваційною зарядженістю на змістове оцінювання різних сторін та якостей власного Я, з прагненням до поглибленого самопізнання (самопостереження, аутокомунікації, самоосмислення), критичного самоаналізу та саморефлексії. У цьому віці самооцінка, пов'язуючись із життєвими планами, самоствердженням себе як особистості, набуває якісно нового, більш диференційованого та реалістичного характеру. Тенденція до систематизації та узагальнення уявлень про власні фізичні та психосоціальні якості, свою самість призводить до відносної стабілізації образу Я, збалансованості інтегральної сукупності сконструйованих ними самопрезентацій (ідентичностей, Я-позицій тощо) [11], гармонізації співвідношення між Я-реальним та Я-ідеальним, формування позитивної Я-концепції, почуття самоповаги та самоцінності, більш-менш адекватного рівня домагань, що, в свою чергу, суттєво впливає на емоційно-вольову сферу юнака, зокрема, на механізми внутрішнього гальмування та здатність до вибіркового реагування на зовнішні впливи [8].

Говорячи про психологічні передумови становлення світогляду осіб юнацького віку, слід окремо зазначити змістові та формально-динамічні особливості їхніх *ціннісних ставлень*. З точки зору змісту ціннісні орієнтації юнака насамперед стосуються 1) ставлення до власної тілесності (здоров'я як цінність) і власного Я (цінності самопізнання та самореалізації); 2) ставлення до інших (широке коло інституціональних, професійних, групових та ін. цінностей, пов'язаних з міжособистісними комунікаціями та інтеракціями); 3) ставлення до речей та явищ оточуючого світу (матеріальні, пізнавальні та ін. цінності); 4) ставлення до Абсолютного, що виражається у так званих високих духовних («вічних») цінностях. Формально-динамічний аспект окреслених ціннісних ставлень розкривається у способі їхнього впорядкування юнаком у вертикально (ієрархічно) та горизонтально організовану

аксіологічну структуру, а також у тому, наскільки вони здатні спонукати особистість до відповідної дії, вчинку.

Насамкінець зупинимось на розгляді психологічних характеристик, механізмів та складових *самовизначення юнака*, котре є визначальним чинником становлення змістових та структурно-функціональних особливостей світогляду. З огляду на це, слід, по-перше, зазначити, що самовизначення вважається одним із основних *особистісних новоутворень юнацького віку* [7; 9; 14; 15], котре пов'язане з активним формуванням власної позиції відносно системи культурних цінностей «з метою визначення та обґрунтування для себе ціннісно-сміслових засад власної життєвої концепції, а також вибору способів і форм її реалізації» [18, с.93]. Джерелом такого самовизначення виступає потреба людини у формуванні смислової системи, в якій злиті уявлення про світ та саму себе, а також іманентне їй свідоме прагнення до пошуку та реалізації смислу власного існування у конкретних культурно-історичних умовах [16]. При цьому підкреслюється, що процес самовизначення розгортається у двох площинах – ціннісно-смісловій та часовій. Перша репрезентована системами індивідуальних цінностей та смислів; друга – взаємопов'язаними «просторами» психологічного минулого, теперішнього та майбутнього, в межах яких реалізуються (актуально або потенційно) вказані аксіологічні системи. При цьому наголошується на тому, що суттєвою особливістю особистісного самовизначення є його зорієнтованість у майбутнє, функціями якого є «забезпечення смислової та часової перспективи особистості» [1, с.49].

По-друге, психологічний механізм самовизначення особистості описується через складну динамічну взаємодію процесів *ідентифікації* та *індивідуалізації*, які опосередковують конструювання суб'єктом власної ідентичності [6]. У зв'язку з цим можна припустити, що ідентифікаційні процеси багато в чому визначають зміст міфологічних світоглядних структур особистості, котрі, відіграють провідну роль у виникненні в юнака відчуття власної приналежності до певних соціальних спільнот. Внаслідок процесу індивідуалізації як творчої реалізації суб'єктом своєї Самості у духовно-практичній сфері буття на основі актів автономізації, емансипації від оцінок оточуючих, подолання професійно-позиційної, конфесійно-

політичної та ін. детермінації тощо [10] оформлюється життєва філософія та пов'язана із нею світоглядна позиція особистості.

По-третє, ключовою ланкою процесу самовизначення є здійснювані суб'єктом вільні *особистісні (екзистенційні) вибори* власної позиції, цілей та засобів самоздійснення у конкретних життєвих обставинах. Істотною ознакою таких виборів є їхня реалізація в проблемних ситуаціях високого ступеня невизначеності (коли відсутні задані альтернативи та готові критерії порівняння), а також їхнє забезпечення складною конструктивно-пізнавальною діяльністю суб'єкта, спрямованою на побудову альтернатив та осмислення підстав для зіставлення останніх. З цієї точки зору оптимальність екзистенційних виборів визначається здатністю людини побудувати уявну картину взаємозв'язку життєвих подій, що зумовлена вибором певної альтернативи; екстраполювати цю картину в майбутнє, оцінити можливості реалізації обраного варіанту, спрогнозувати віддалені наслідки прийнятих рішень тощо [4]. Вказані механізми екзистенційного вибору лежать в основі самоствердження особистості в ситуаціях вирішення доленосних задач, обрання нею певної моделі життєвого шляху, визначаючи стратегічний напрям світоглядних пошуків особистості (згадаймо казковий образ «лицаря на роздоріжжі» або гамлетівське «бути чи не бути») [5]. Саме тут, на наш погляд, реалізуються мотиваційно-сміслова, пізнавальна, регуляторна і рефлексивна функції світогляду.

По-четверте, в якості внутрішньоособистісних передумов реалізації процесу самовизначення, зокрема, виступають: прилучення суб'єкта до достатньо широкого спектра позитивних цінностей, серед яких чільне місце посідають цінності особистісного зростання, самоактуалізації та самореалізації; переживання ним осмисленості власного життя (минулого, теперішнього, майбутнього) та екзистенційна орієнтація (що зумовлює побудову діалогічних та ґрунтованих на власних рішеннях діяльнісних відносин зі світом: самостійний вибір життєвої лінії, позитивне емоційне сприйняття та прийняття життєвих ситуацій і подій, відкритість новому досвіду, життєстійкість, відповідальність, осмисленість, керованість, контроль автентичну поведінку та почуття обов'язку); наявність індивідуальних життєвих цілей (вищих

особистих прагнень, за Р. Еммонсом); адекватна самооцінка власних можливостей, схильностей, здібностей; достатній рівень розвитку інтелектуальної культури; здатність зайняти рефлексивну позицію щодо власних цілей, мотивів, цінностей, особистісних якостей задля їхнього аналізу та наступної проблематизації; сформованість відповідальності.

По-п'яте, говорячи про особистісне самовизначення, слід підкреслити «наявність... деякого простору або певних меж, відносно яких або у яких самовизначення відбувається» [19, с.109]. Такі межі задаються конкретними сферами життєдіяльності особистості, відносно яких вона мусить визначитись. У зв'язку з цим постає необхідність здійснити аналіз особистісного самовизначення юнака стосовно різних за масштабами життєвих контекстів – *сфер життя (життєдіяльності)* – структурних інваріантів життєвого світу, репрезентованих типовими для конкретного історичного простору-часу патернами діяльнісно-комунікативних відносин, до яких безпосередньо або опосередковано залучена особистість. Є підстави вважати [13], що такими суб'єктивно значущими сферами життєдіяльності, рефлексивно виокремленими молодіжною людиною із загального континууму власного буття та наділеними онтологічним статусом джерела значущих актуальних чи потенційних самозмін на своєму життєвому шляху, є:

- *сфера професійної діяльності*, самовизначення відносно якої пов'язане з індивідуалізацією юнаком «суспільного інвентарю цінностей» (В.І. Слободчиков, Г.А. Цукерман) та формуванням в нього ціннісно-мотиваційних домінант, котрі виступають основою побудови більш-менш реалістичного образу бажаного професійного майбутнього, рефлексивного оцінювання себе та своїх можливостей в обраній професії, включення до структури власних життєвих планів усього з нею пов'язаного;

- *сфера навчально-пізнавальної діяльності*, що відображає ті аспекти соціально організованого та заданого нормативу навчально-пізнавальної діяльності, котрі співвідносяться з процесом учіння як побудовою самим суб'єктом особистісно значущих моделей наукового пізнання та відстеженням результативних характеристик цього процесу – ступеня

сформованості пізнавальних здібностей на основі оволодіння відповідними способами учінневої роботи, знаннями та вміннями. Окрім цього слід указати на значну внутрішню диференціацію, інтелектуалізацію та прагматизацію молодого людиною власної навчально-пізнавальної діяльності залежно від ступеня необхідності тих чи інших знань для набуття професії;

- *сфера міжособистісних відносин*, в межах яких юнак виробляє власну внутрішню позицію стосовно обговорюваних у колах дорослих та однолітків проблемних тем (насамперед, тих, що стосуються пошуку сенсу життя, самопізнання, життєвих планів та шляхів їхньої реалізації, взаємовідносин між людьми, творчості тощо), змістовно визначаючи форми і способи презентації свого *Я* у спілкуванні з ними, апробуючи різні соціальні ролі та розширюючи власну особисту автономію;

- *сімейно-побутова сфера*, в якій реалізується прагнення молодої людини до інтимно-емоційного контакту, душевної близькості, розуміння; забезпечується асиміляція нею соціокультурних цінностей та акомодация її внутрішнього світу до культурних схем суспільства; уможлиблюється її захист від маніпулятивних впливів соціальних груп, до яких вона залучена; відновлюються й поповнюються її фізіологічні, психоемоційні, культурно-історичні, соціально-економічні та ін. ресурси;

- *суспільно-політична сфера*, де відбувається сходження до громадянського *Я*, усвідомлення себе як носія громадянських прав та обов'язків, утвердження у своїй належності до країни, народу;

- *економічна сфера*, з якою співвідносяться суб'єктивні погляди юнака на макро- та мікроекономічні процеси, його ставлення до власних поточних матеріальних активів та майбутніх трудових доходів, оцінка своїх можливостей у споживанні й накопиченні матеріальних благ та пов'язані з цим особливості фінансової поведінки (способи пошуку відповідної інформації, прийняття рішень тощо);

- *сфера естетичної діяльності*, в межах якої відбувається оволодіння особистістю специфічними «мовами» різних видів, стилів та жанрів мистецтва, а також вдосконалення системи операціональних навичок і вмінь, що визначають її здатність дешифрувати знакову структуру тексту та «перевести» зміст мови мистецтва на мову людських емоцій і сенсів. Це, в свою

чергу, призводить до збагачення інтелектуального та духовного світу особистості, гармонізує її взаємодії зі світом, підвищує її адаптивні можливості, сприяє її самовираженню;

- *екологічна сфера*, відносно якої юнак може демонструвати або *екологічно зорієнтовані форми поведінки*, пов'язані з біоцентричною орієнтацією, домінуванням проекологічних цінностей, натуралістичними захопленнями, готовністю до екологічної активності, природоохоронної діяльності, або *антиекологічні поведінкові патерни*, що ґрунтуються на раціонально-прагматичному ставленні до природних ресурсів, орієнтації на їхнє споживання, технологічних цінностях та антропоцентристських настановах;

- *духовно-релігійна сфера* як багатовимірний динамічний контур буттєвих відносин особистості з *надособовим* (Абсолютним, Божественним, Трансцендентним), її рефлексивний рух у духовних цінностях.

- *сфера екзистенційно-гуманістичних проблем*, котра за своїм змістом усі ці події відображають деякі межові (або вершинні, в термінології А. Маслоу) переживання особою ключових моментів свого існування та внутрішньо кореспондують зі спробами «розгледіти» крізь «онтичний Світ» глибинні, власне людські підвалини свого «онтологічного Світу», знайти відповіді на фундаментальні («останні», за Ф.М. Достоевським) питання буття.

- *сфера суб'єктивно-особистісного зростання*, що репрезентує ті аспекти життєдіяльності особи юнацького віку, котрі актуалізують її свідоме прагнення до активного культивування своєї унікальності шляхом розширення власних можливостей. Суб'єктивно значущими тут стають самовдосконалення, постановка та вирішення «задач на «потенційне Я», якомога повна творча самореалізація як єдність процесів самооцінювання, самопізнання та самозміни (творча самодіяльність, за С.Л. Рубінштейном, або змістова спрямованість особистості на перетворення самої себе, за В.Ф. Моргуном).

Указані сфери життєдіяльності можуть розглядатися як такі, що визначають буттєві контексти осмислення юнаком основних віх та змістів власного життя, задаючи ключові вектори його світоглядного самовизначення [12]. А сама можливість

здійснення ним світоглядного пошуку і як наслідок – стратегія вирішення численних вікових, професійних, навчально-пізнавальних, естетичних, екологічних, соціальних (сімейних, суспільно-політичних, економічних), екзистенційних та ін. завдань співвідносно наявній траєкторії розвитку та часовому континууму власного життя – визначатиметься сформованості його самосвідомості, ступенем розвитку в нього абстрактно-логічного мислення, продуктивним входженням у діалогічне міжособистісне спілкування, артикульованістю загальнолюдських ціннісно-сміслових доміант, здатністю активно позиціонувати себе відносно системи культурних цінностей.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, через вирішення смисложиттєвих проблем («Для чого я живу?», «Як жити?», «Яким бути?», «У чому моя унікальність?», «Що для мене є цінним у житті?», «Як мені досягти цього, втілити у життя?» тощо), усвідомлення та осмислення власного життя, самопізнання та самовизначення молода людина здійснює світоглядний пошук, формує свою світоглядну культуру, виробляючи власні життєві позиції та принципи, вибудовуючи систему власних поглядів на світ та на своє місце в ньому, скеровуючи власну активність відповідно до своїх світоглядних ідей і принципів.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку вбачаємо у розкритті психологічних механізмів генералізації та структуризації юнаком своїх уявлень про закономірності та характеристики світу, суспільства, людського життя в цілому, їхньої трансформація у світоглядні переконання, ідеали та принципи.

Список використаних джерел

1. Гинзбург М.Р. Психологическое содержание личностного самоопределения / М.Р. Гинзбург // Вопросы психологии. – 1994. – №3. – С.43-53.
2. Кон И.С. Психология ранней юности : Кн. для учителя / И.С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 255 с.
3. Кулагина И.Ю. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Ю.И. Кулагина, В.Н. Колюцкий. – М. : ТЦ «Сфера», 2001. – 464 с.

4. Леонтьев Д.А. Выбор как деятельность : личностные детерминанты и возможности формирования / Д.А. Леонтьев, Н.В. Пилипко // Вопросы психологии. – 1995. – №1. – С.97-110.
5. Мировоззренческая культура личности : философские проблемы формирования. – К. : Наукова думка, 1986. – 294 с.
6. Овчинникова Ю.Г. Личностная идентичность : от философских истоков до психологической сущности / Ю.Г. Овчинникова, П.Б. Селюгина // Психология. Журнал Высшей школы экономики. – 2012. – Т.9. – №1. – С.153-161.
7. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст. Проблемы становления личности / Х. Ремшмидт. – М. : Мир, 1994. – 320 с.
8. Сапогова Е.Е. Психология развития человека. Учебное пособие / Е.Е. Сапогова. – М. : Аспект Пресс, 2005. – 460 с.
9. Сафин В.Ф. Психология самоопределения личности / В.Ф. Сафин. – Свердловск : Свердловский педагогический институт, 1986. – 146 с.
10. Слободчиков В.И. Интегральная периодизация общего психического развития / В.И. Слободчиков, Г.А. Цукерман // Вопросы психологии. – 1996. – №5. – С.38-50.
11. Тітов І.Г. Деякі аспекти образу Я та ідентичності сучасних юнаків / І.Г. Тітов // Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Київ; Ніжин : ПП Лисенко, 2015. – Том XI. – Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – Вип. 15. – С.531-538.
12. Тітов І.Г. Особливості смислової структури світогляду осіб юнацького віку / І.Г. Тітов // Психологія і особистість. – 2017. – №2(12). – С.168-184.
13. Тітов І.Г. Життєдіяльнісні контексти особистісного самовизначення в юнацькому віці / І.Г. Тітов // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». – 2015. – Випуск 1. – Т. 2. – С.39-45.
14. Фельдштейн Д.И. Психология взросления: структурно-содержательные характеристики процесса развития личности : избранные труды / Д.И. Фельдштейн. – М. : МПСИ, 2004. – 672 с.
15. Формирование личности в переходный период от подросткового к юношескому возрасту / Под ред. И.В. Дубровиной. – М. : Педагогика, 1987.- 478 с.
16. Чудновский В.Э. Смысл жизни и судьба / В.Э. Чудновский. – М. : Ось-89, 1998. – 236 с.
17. Шаповаленко И.В. Возрастная психология (Психология развития и возрастная психология) / И.В. Шаповаленко. – М. : Гардарики, 2005. – 349 с.
18. Шибаева М.М. Самоопределение личности в культуре как мировоззренческая проблема / М.М. Шибаева // Культура и

мировоззрение. Вып. 11. Материалы Всесоюзной научно-практической конференции «Формирование научного мировоззрения – основа коммунистического воспитания». – М., 1985. – С.93-97.

19. Щедровицкий П.Г. Очерки по философии образования / П.Г. Щедровицкий. – М. : Эксперимент, 1993. – 154 с.

I. Titov

PSYCHOLOGICAL PRECONDITIONS OF PERSONALITY'S WORLDVIEW BECOMING IN ADOLESCENCE

Article deals with the problem of psychological preconditions of personality's worldview becoming in adolescence. The cognitive, social-communicative, and personal factors that define person's worldview self-determination at that age are received. A special attention is paid to the spheres of life that could be considered as those, which define existential contexts of adolescent's comprehension of his/her life contents and set main vectors of his/her worldview self-determination. The very possibility of such self-determination and as a consequence – the strategy of the solving of different age, professional, learning, esthetic, ecological, social (family, political, economic etc.), existential and other tasks – considerably depends on level of adolescent's self-consciousness development as well as his/her thinking culture, ability to conduct productive dialogue communication, articulate human value-meaning dominants.

Due to the solving of life-meaning problems («Why I live?», «What is my way of life?», «What should I be?», «What is valuable for me in life?», «How can I get it and incorporate it in my life?» etc.), awareness and comprehension of own life, self-knowledge and self-determination, young person administers worldview searching, forms his/her worldview culture, produces own principles and positions in life, guiding activity according to his/her worldview ideas.

Key words: *adolescence, worldview, cognitive, social-communicative, and personal preconditions of personality's worldview becoming in adolescence, spheres of adolescent life.*

Надійшла до редакції 30.12.2017 р.